

Аналитичните повелителни форми в българския и полския език през призмата на съпоставката

Обект на изследователските ни търсения в последно време¹, въпросът за аналитичните компоненти в парадигмата на славянския глагол (и конкретно - в реда форми, наречени *императивни*), за тяхното диференциране от т. нар. синтактични конструкции предполага (и изисква) не само сериозна теоретична обосновка, но и детайлен съпоставителен анализ на емпиричните данни, свързани с функционирането на повелителното наклонение в отделните славянски езици. Смятаме, че резултатите от подобен анализ биха могли да се окажат важен аргумент в полза на становището за специфичния характер на българската морфологична система, което е основна предпоставка за избора на настоящата тема.

Разработката си поставя няколко основни цели: а) като се има предвид действащата в славянските езици (а и в останалите индоевропейски езици) тенденция *“модалността да се изразява по аналогичен път”* /Малджиева 1990, стр. 217/, да се потърсят не толкова сходствата, колкото отликите (функционално-семантични, формални и стилистико-прагматични) между българските и полските императивни композитуми² – следствие от *“присъщите на всеки език вътрешна динамика и конструктивна логика”* /Симеонов 1990, стр. 261/; б) да се систематизират случаите на междуезикова асиметрия при превод от български на полски (със специален акцент върху неядрените аналози)³ и в) да се направят изводи за типологическата специфика на българския аналитичен императив.

За отправна точка на нашите разсъждения приемаме тезата на Н. Д. Арутюнова, че *“като необходимо условие за обособяване на аналитичните словоформи служи присъствието в езика на противопоставени на тях в рамките на дадената граматична категория собствено морфологични (флективно изразявани - б. м. К. Ч.) форми”* /Арутюнова 1965, стр. 90/, т. е. морфологичните композитуми *“са отделими само в езиците, развили морфологични форми в качеството им на основни и задължителни елементи от своята структура”* /Арутюнова, цит. съч., стр. 91/. Ако се изхожда от системните граматични описания на българския и полския език⁴, подобен е случаят с императивната парадигма, в която, наред със синтетичните повелителни форми⁵, се срещат и разделно оформени, но морфологически хомогенни структури⁶, напълно основателно (макар и невинаги последователно⁷) обявявани за аналитични форми на глагола.

¹ Вж. Чакърва 2001, 2001^a, 2001^b, 2002.

² Използваме термина ‘композитум’ в най-общото му значение на ‘съчетание’, дистанцирайки се от традиционната практика с това понятие в лингвистиката да се назовават предимно лексикални единици, образувани чрез *композиционна деривация*, т. е. чрез *“съединяването на две или повече мотивиращи основи или думи”* /Вътов 1992, стр. 178/.

³ Нашите изводи се основават на наблюденията ни върху ексцерпирания за целите на изследването богат преводен материал. (Съзнателно подбрахме за анализ текстове от българската литература, преведени от различни полски автори. Така се стремяхме да игнорираме евентуалното влияние на българския лингвистичен опит върху езика на преводите.) Избраната методология недвусмислено откроява посоката на съпоставка: от българския към полския език.

⁴ Вж. напр. Георгиев 1991, Граматика 1983, Куцаров 1997, Маслов 1982, Пашов 1999, а също и Маровска 1978 (за българския език); Бонк 1977, Граматика 1999, Енциклопедия 1991, Михалик 1984, Роспонд 1971 (за полския език) и пр.

⁵ В българския език простите форми са само второлични, докато в полския съществува и синтетичен императив в 1 л. мн. ч., образуван с окончанията *-my*, *-cie* (напр. *piszmy*, *wróćmy* “да пишем, да се върнем’ и др.) /вж. у Бонк 1977, Михалик 1984, Енциклопедия 1991, Граматика 1999 и пр./.

⁶ Подробно за диференциалните признаци на аналитичната форма вж. у Чакърва 2001, 2002.

Предвид ограничения обем на изследването, ще се опитаме да систематизираме накратко изводите от съпоставката между споменатите форми в двата разглеждани езика:

1. **Българският език притежава значително по-разнообразен набор от аналитични ядрени модификатори на повелителността**, които се отличават с висока функционална активност⁸. Този факт може да се разглежда като структурно обусловен – поначало в сферата на българския глагол са граматикализирани повече значения (результативност, относителност, преизказност), които (често комбинирайки се помежду си) намират формален израз в състава на императивните композитуми. За съжаление голяма част от споменатите модификатори не са обект на анализ в нормативните граматика. Както вече сме имали повод да отбележим, причината за това трябва да се търси преди всичко в липсата на достатъчно отчетлива дефиниция на самото понятие “аналитична глаголна форма” /вж. Чакърова 2001/, а също и в непоследователността, дори противоречивостта при определяне семантиката на грамемата *повелително наклонение*⁹. Ако се опитаме да илюстрираме реалния статус на императивната парадигма в съвременния етап от развитието на българския език, бихме могли да използваме следната таблица:

Позитивни аналитични императивни форми	Нерезультативни и неотносителни	Результативни	Относителни	Результативни и относителни
Непреизказни	<i>нека (да) пише</i> ¹⁰ <i>да пише</i> <i>дано (да) пише</i>	<i>нека (да) е писал</i> <i>да е писал</i> <i>дано (да) е писал</i>	<i>нека (да) пишеше</i> <i>да пишеше</i> <i>дано (да) пишеше</i>	<i>нека (да) беше писал</i> <i>да беше писал</i> ∅
Преизказни	<i>нека (да) пишел</i> <i>да пишел</i> <i>дано (да) пишел</i>	<i>нека (да) бил писал</i> <i>да бил писал</i> <i>дано (да) бил писал</i>	<i>нека (да) пишел</i> <i>да пишел</i> <i>дано (да) пишел</i>	<i>нека (да) бил писал</i> <i>да бил писал</i> ∅
Негативни аналитични императивни форми	Нерезультативни и неотносителни	Результативни	Относителни	Результативни и относителни
Непреизказни	<i>нека (да) не пише</i> <i>да не пише</i> <i>дано (да) не пише</i> <i>стига писа</i>	<i>нека (да) не е писал</i> <i>да не е писал</i> <i>дано (да) не е писал</i> <i>стига е писал</i>	<i>нека не пишеше</i> <i>да не пишеше</i> <i>дано не пишеше</i> ∅	<i>нека не беше писал</i> <i>да не беше писал</i> ∅ ∅
Преизказни	<i>нека (да) не пишел</i> <i>да не пишел</i> <i>дано (да) не пишел</i> ∅	<i>нека (да) не бил писал</i> <i>да не бил писал</i> <i>дано (да) не бил писал</i> ∅	<i>нека (да) не пишел</i> ∅ <i>дано (да) не пишел</i> ∅	<i>нека (да) не бил писал</i> <i>да не бил писал</i> ∅ ∅

⁷ Срв. напр.: “...изразите с частица *niech* от типа *niech idzie*, *niech skończy* са по-скоро синтактични конструкции, отколкото флективни форми на глагола” /Енциклопедия 1991, стр. 364/.

⁸ Някои автори дори говорят за тенденция “синтетичните форми за повелително наклонение във 2 л. ед. и мн. ч. в бъдеще постепенно да бъдат изместени от съответните им описателни” /Харалампиев 1996, стр. 8/.

⁹ Така например формите с *дано* се изключват от парадигмата поради подчертано оптимативния им характер, независимо че желателността се схваща от повечето автори като част от семантичния потенциал на императива - срв.: “Повелителното наклонение означава действие, чието извършване трябва да настъпи по волята на говорещото лице. Под “воля” тук трябва да се разбира не само заповед в тесния смисъл на думата, както обикновено се мисли, но също така и желание и дори молба” /Грамматика 1983, стр. 367/, а също и у Ив. Куцаров: “грамемата *повелително наклонение (императив)* /курс. е на авт./ изразява действие, което се извършва по волята (*желанието*) /курс. е мой - К. Ч./ на говорещото лице” /Куцаров 1997, стр. 118/.

¹⁰ С оглед целите на съпоставката, примерите в таблицата са в трето лице (вж. по-нататък в изложението). В случай, че дадена (макар и теоретически възможна) форма не е регистрирана в обработвания корпус, сме използвали знака ∅.

В отличие от ситуацията в българския език, полската повелителна парадигма (по мнението на повечето полски лингвисти) разполага с единствен продуктивен тип композитуми – образуванията с частицата *niech* (по-рядко *niechaj*, *niechże*) и “лични форми на сегашно (просто бъдеще) време на глагола, напр. *Niech odprocznę!* ‘Нека да почина!’ *Niech żyje!* ‘Да живее!’ *Niech się uczy!* ‘Нека се учи!’ *Niech(aj) wiedzą!* ‘Нека знаят!’” /Михалик 1984, стр. 153/.

При това изследователите не са единни, определяйки статуса на въпросните съчетания. Така например според Т. Н. Молошная те не трябва да се схващат като аналитични морфологични единици, равноправен член на императивната парадигма, а като синтактични конструкции поради “*наличието в тях на допълнителни значения (...)*” /Молошная 1992, стр. 74/. Не можем да не се съгласим с В. С. Храковски, че подобно “*подозрително отношение*” към сложните форми е преди всичко резултат от “*отсъствието на отчетливи критерии за обособяване на тези форми*” /Храковски 1992, стр. 20/.

2. Ако се изхожда от съпоставката между българските и полските повелителни композитуми, би могло да се заключи, че **нашият език се отличава със значително по-висока степен на формална обезпеченост на императивната парадигма**. Казаното трябва да се разбира в смисъл, че българският аналитичен императив има форми за всички лица и числа. (Изключение прави само съдържащият съкратен инфинитив композитум *стига писа*, който се употребява твърде рядко, и то преимуществено във второ лице ед. ч.)

Различно е положението в полския език, където аналитичните образувания с *niech* се използват преимуществено в трето лице ед. и мн. ч.¹¹, значително по-рядко – в първо лице ед. ч.¹² /вж. у Михалик 1984, стр. 153/ и практически никога – във второ лице. Фактът може да се обясни с “еталонния” във функционално отношение характер на полските синтетичните повелителни форми за 1 и 2 л., които могат да бъдат основателно разглеждани като **централни ядрени образувания**¹³.

Впрочем направеният извод се потвърждава от големия брой примери, в които като аналози на български аналитични повелителни форми за 1 и 2 л., образувани с частиците *nieka* и *da*, се използват полски синтетични форми – срв. напр.: *Но нека влезем в кръчмата, на която прозорчето светеше още през нощта* /ИВ-НН/ (*Ale wejdźmy do gospody, który okienko świeciło się jeszcze wśród nocy*); - *Да се върнем на въпроса!*

¹¹ Не можем да приемем твърде стесненото разбиране на някои полски автори, че при употреба на императивните форми за трето лице се реализират единствено “*косвени директивни речеви актове*”, разбирани по следния начин: “*Говорещият изисква (...) от слушателя да каже на третото лице, че говорещият изисква (моли) третото лице да извърши споменатото действие*” /Грамматика 1999, стр. 180-181/. Смятаме, че има редица случаи, когато експлицирането на значението ‘воля на говорещото лице’ не е свързано с протичането на конкретна речева ситуация, а се отнася до някакъв нефиксиран бъдещ момент (или до поредица от такива моменти), насочеността на субективната повеля към третото лице е пряка (осъществява се без посредничеството на второто лице /слушателя/) - срв.: *Нека занаят пред бъдат винаги с мен!*, *Нека ме мрази!* и пр.

¹² Предвид регистрираните при обработката на преводния материал първолични аналитични форми с *niech* (срв. напр.: *Niech będą jak miłość* /БД-О/; *Niechże więc i ja spróbuję stać się tamtą dziewczyną* /БД-О/ и пр.), не можем да приемем крайното според нас становище на П. Бонк, че в парадигмата на полското повелително наклонение “*се използват формите за всички лица и двете лица с изключение на първо лице единствено число* (курс. е мой - К. Ч.)” /Бонк 1977, стр. 353/

/БД-О/ (- *Ale wróćmy do tematu!*); - *Да идем*, щом искаш, някой ден да видим Сандра /ДТ-ХМ/ (- *Dobrze, wybiwemy się któregoś dnia do Sandry*); *Да се опитаме* да започнем отначало /БД-О/ (*Spróbujmy zacząć od nowa*); *Хайде да идем...* Па шапка на тояга... /ИВ-НН/ (*Idziemy, idziemy! Kapelusz I laska!*); -Е, *да вървим*, ако нямаш нищо против! /БД-О/ (- *No to chodźmy, jeśli masz ochotę*); - *Да притиснем* рамо до рамо един до друг, сплотени [...] /БД-О/ (*Zjednoczmy się w jeden zwarty szereg...*); - *Хайде с мене, да вървим* у дома... /ИВ-НН/ (*Chodź, pójdziemy do domu.*); *Тъй, да, тъй, да хвърляме жребий!* /ИВ-НН/ (*Losnijemy! Tak jest, ciągnijmy losy!*); - *Хайде, братче...* *да не се бавим* /ДТ-ХМ/ (*No, braciszku, nie zwlekajmy...*); - *Да седнем* на въздух! /БД-О/ (- *Usiądźmy na powietrzu*); *Да се опитаме* двамата да се нагодим /БД-О/ (*Spróbujemy się dostosować obydwójce*); *Нека нищо не мислим* /БД-О/ (*Nie myślmy o niczym*); *Да идем* при отца игумена, *хайде* /ДТ-ХМ/ (*Chodźmy do ojca igumena*); - *Да си откраднем* по една праскова! /БД-О/ (*Ukradnijmy sobie po jednej brzoskwini!*); *Да освободим* свободата на света - любовта! /БД-О/ (*Uwolnijmy z pęt wcielenie wolności - miłość!*); - *Нека оставим* младите спокойно да обмислят /БД-О/ (*Pozwódmy się młodym zastanowić*); - *Скоро да си облечеш* ризата! /ДТ-ХМ/ (*W tej chwili włóż koszulę!*); *Но тоя фас да го хвърлиш* или по-добре харижи го на Странджата /ИВ-НН/ (*Ale wyrzuć ten fez albo naj-lepiej podaruj go Strandży*); *Да се върнеш* с орден! /БД-О/ (*I wróć się z ordenem!*); *Да прощаваш*, ама Генку Ладжунякът [...] по-хубаво ги гласи от тебе... /ИВ-НН/ (*Wybacz, ale Ganiu Ładźuniak [...] robi to znacznie lepiej od ciebie*) и др. под.

3. Във функционално-семантично отношение **българският аналитичен императив се отличава с тенденция към специализация** на отделните типове словоформи. Така например композитумите с *дано* са изцяло оптативни; със *стига* – изразяват забрана; при клетви и благословии се предпочитат немаркираните с резултативност и относителност образувания с частица *да* (срв. *Да си жив и здрав! Да пукнеш!* пр.); за изразяване на трудно осъществими или неосъществими желания, а също и смекчена заповед се използват резултативно-относителните форми от типа *да беше писал, нека набереше* и пр. /вж. за това у Чакърва 2001^a /.

Що се отнася до семантиката на полския аналитичен императив, прави впечатление липсата на концептуално единство между авторите, занимаващи се с проблема. Според В. Косеска-Тошева значението на композитумите с *niech* е по-скоро оптативно, отколкото строго повелително /вж. Косеска-Тошева 1980, стр. 149/. Обработката на ексцерпирания материал обаче не ни дава основание да приемем категоричния патос на подобно становище. Така например заслужава внимание фактът, че като формални аналози на безспорните български оптативни форми с *дано* (по-подробно за тях вж. у Чакърва 2002, стр. 158-161) полските преводачи са използвали системно конструкции с частиците *oby, obyś, aby, żeby, żebyś* (+ елово причастие) и нито веднъж – композитуми с *niech* – срв.: *О, дано да се стъмни още повече, дано падне черна*

¹³ Подобна е ситуацията в руския език - вж. Чакърва 2001^b.

нощ и да я скрие, да я погълне завинаги! /ДТ-ХМ/ (*Och, żeby już prędzej ściemniło się zupełnie, a ciemna noc pochłonęła wszystko na zawsze!*); *Дано успееш да се приготвиш* /БД-О/ (*Żebyś się tylko zdążył przygotować*); *Навлязъл си в тъмна гора и дано излезеш на другия ѝ край* /ДТ-ХМ/ (*W ciemny wszedłeś las, obyś wyszedł na drugi jego brzeg*); *Дано не те забележат, че се въртиш отвън* /БД-О/ (*Oby tylko nikt nie zauważył, że się kręcisz koło muzeum*); *Дано с това успеем да спрем или поне забавим завиряването...* /БД-О/ (*Oby się stało wystarczającym argumentem dla utrzymania albo przynajmniej odróżnienia budowy...*); *Дано е успяло да се справи с първото си влюбване без теоретическа подготовка* /БД-О/ (*Oby w tym swoim pierwszym zakochaniu nie musiało się uciekać do przygotowania teoretycznego!*) и др. под.

Различно е становището на П. Бонк, който включва формите с *niech* в семантичния регистър на синтетичните (разб. чисто императивните) повелителни форми – срв.: “Формите на повелителното наклонение изразяват препоръка за извършване на действието, назовано от глагола: czytaj, pisz, pracujmy, powstańcie, **niech przyjdą** (курс. е мой - К. Ч.)” /Бонк 1977, стр. 353/.

Според нас и двете цитирани схващания могат да бъдат обединени върху основата на принципния тезис, че значенията *императивност* и *оптативност* не са контрадикторни; те са част от смисловия потенциал на понятието ‘воля на говорещото лице’ и в този смисъл принадлежат на една и съща парадигма¹⁴. Друг е въпросът, че формите с *niech* действително се отличават с висока функционално-семантична натовареност (значително по-висока от тази на паралелните български форми с *нека* например), което проличава убедително при анализа на ексцерпирания материал.

Най-общо става дума за това, че полските композитуми с *niech* са предпочетени от преводачите като смислови еквиваленти на широк диапазон от български повелителни модификатори – срв.:

– на нерезултативните и неотносителните форми с частица *да* (изразяващи както строга заповед, така и пожелание), напр. - *Македонски, Македонски да иде! Бръчков да отстъпи!* /ИВ-НН/ (- *Macedoński! Macedoński! Niech idzie Macedoński!, Bryczkow niech cofnie się*); - *Да ги плаща, който е закъснявал!* /ДТ-ХМ/ (*Niech płaci ten, kto dopuścił się zaległości*); - *Да живее комуната!* /ИВ-НН/ (*Niech żyje komuna!*); *Господ да ти прости* /ИВ-НН/ (*Niech ci Pan Bóg wybaczy*); *Да им даде работа* /ДТ-ЖС/ (*Niech im da robotę*); - *Да се черви, който доносници!* /БД-О/ (*Niech się wstydzi ten, kto donosi!*); - *Да живеят доброволците! Да живеят всички славянски юнаци!* /ИВ-НН/ (- *Niech żyją ochotnicy! Niech żyją wszyscy słowiańscy junacy!*) и др.

– на нерезултативните и неотносителните форми с частица *нека*, напр.: - *Нека само да посмее!* /ИВ-НН/ (- *Niech tylko spróbuje!*) и под. Любопитно е да се отбележи, че въпреки формалната им идентичност,

¹⁴ Ще припомним аналогичната ситуация при българския конклузив, обединяващ значенията *предположителност* и *умозаключителност*.

подобни съответствия се срещат твърде рядко, вероятно поради официалния, дори “книжен” характер на българските форми с *нека*.

– на синтетични форми за 2 л. ед. ч. или мн. ч., напр.:- *Представи си!* - *продължи момъкът с ценната буза и с тъпото изражение в очите* /ИВ-НН/ (- *Niech pan sobie wyobrazi - zaczął młodzieniec z rozciętym policzkiem I tępyм wyrazem oczu* [...]); - *Не каляйте така безсърдечно, господине, тия нещастни жертви* /ИВ-НН/ (- *Niech pan tak bezlitośnie nie szkaluje tych nieszczęsnych ofiar!*); *Спомнете си, че Македонски се би за България* /ИВ-НН/ (*Niech pan przypomni sobie, że Macedoński choszil do Bułgarii*) è др. В случая изборът на преводачите е бил мотивиран от стремежа им да предадат отънъка на вежливо, официално обръщение. Бихме допълнили, че в съвременния полски език структурният модел *niech + pan (pani, państwo) + сегашно време на пълнозначния глагол* в значителна степен се е фразеологизирал в значението си на “*непосредствена директива*” /Граматика 1999, стр. 181/.

– на футурални форми с повелително значение, напр. - *Домнуле Гика, още една чаша, че ще те вземе дяволът!* /ИВ-НН/ (*Domnule Gika, jeszcze jedną szklankę, niech cię licha porwie!*); - *Хайде да го заведем при игумена! Игуменът ще отсъди* /ДТ-ХМ/ (- *Najlepiej zaprowadźmy go do igumena! Niech go osądzi igumen*) и др.

– на съкратен перфект с повелителна семантика (и в частност за изразяване на благословия или проклетие): - *Дявол го взел!* /ИВ-НН/ (*Niech ich diabli wezmą!*); - *Милувал те господ, отче, тъкмо се готвим за вечеря* /ДТ-ХМ/ (- *Niech Bóg cię błogosławi, ojczy, właśnie siadamy do kolacji*) и др.

Смятаме, че широката семантична амплитуда при аналитичните полски форми с *niech* може да бъде лесно обяснена, ако се вземе под внимание фактът, че те, бидейки преимуществено третолични, **функционират в условия на практически нулева конкуренция**, превърнали са се в своего рода универсално ядрено средство за изразяване волята на говорещия субект по отношение на нешифтерните компоненти на комуникативната ситуация.

4. Като имаме предвид посочените сериозни различия между аналитичните императивни форми в двата разглеждани езика, бихме могли да се опитаем да отговорим на следния важен в практическо отношение въпрос: как се компенсират в полския език случаите на формална асиметрия, т. е. с какви средства се обезпечава отсъствието на аналогични формални съответници на някои български императивни композитуми. Анализът на ексцерпираните примери ни убеди, че семантичното успоредяване при превод на “спорните” български повелителни образувания се осъществява посредством следните периферийни средства от полето на полската императивна модалност:

а) резултативно-относителните български форми се представят чрез полски условни форми, а също и посредством вербални конструкции с модални глаголи или с частици и съюзи (напр. *aby, żeby*) – срв.: - *Предай им, да не са посмели в мое отсъствие!* /БД-О/ (- *Powiedzcie im, żeby się nie wazyli pod moją*

*nieobecność...); - Да бях си взел пицовите!... /ДТ- ХМ/ (- *Gdybym miał z sobą pistolety!*...); - Да бяхме отишли да видим и отец Лаврентий... /ДТ-ХМ/ (- *Może byśmy wstąpili do ojca Laurentego*...); - Да можех да литна и... право в наше Банско /ДТ-ХМ/ (- *Gdybym mógł wrócić tam... leciałbym na skrzydłach*...); - Да бяхме ме завели в някой хан /ДТ-ХМ/ (- *Może zaprowadzicie mnie do jakiegoś zajazdu*) и пр.*

б) при превод на отрицателните български форми със *стига*¹⁵ се използват полски прости или съставни глаголни сказуеми с фазови глаголи или лексикалният модификатор *dość* – срв.: *Най-после! Стига са мъркали, че напразно пилеем средства!* /БД-О/ (*Wreszcie się skończy to gadanie, że tyle pieniędzy idzie na marne!*); - *Хайде, Пенко... Стига си спал* /ДТ-ХМ/ (*No, wstawaj, Penko... Dość tego spania*...);- *Неда! Стига си играла на криеница!* /БД-О/ (- *Neda! Dość już tej zabawy w chowanego!*); *Е, стига си се смяла!* /БД-О/ (- *No, przestań się już wreszcie śmiać!*) и др.

в) при превод на българските повелителни форми с *да* (нерезултативни, неотносителни) наред с аналитичните форми, образувани с *niech* (вж. по-горе в изложението), се използва богат корпус от неядрени модификатори на полската императивност, а именно:

– полски инфинитив (+модална частица) – срв.: - *Да те заведа... Но ти ще искаш с кола* /БД-О/ (- *Zaprowadzić cię... Ale ty pewnie nigdzie się nie ruszasz bez samochodu*); - *Ох, да има цял един сомун!* /ДТ-ХМ/ (- *Ach, mieć taki cały bochenek*); *Да тръгнем, без да гледаме пътепоказателите!* /БД-О/ (*A gdyby iść, nie patrząc na drogowskazy?*) и пр.

– полска конструкция с модален глагол (в индикатив или кондиционал) – срв.: *Да преодолеем всички трудности по нашия стръмен път!* /БД-О/ (- *Musimy pokonać wszystkie trudności!*); - *Да проведете една целувка!* /БД-О/ (*Chcemy zobaczyć, jak się całujecie*); *Но да ги пазим, да ги пазим повече от очите си, от живота си!* /ДТ-ХМ/ (... *lecz musimy ich strzec za wszelką cenę, nawet za cenę swego życia!*); - *Да ви дадем нерви назаем!* /БД-О/ (- *Możemy wam pożyczyć, jeśli trzeba!*); *Да го спрем! Да го задържим!* /ДТ-ХМ/ (- *Trzeba tu przerwać. Trzeba go usunąć z cerkwi*); - *Да ѝ да те заместя на срещата!* /БД-О/ (*Mógłbym cię zastąpić na tym spotkaniu*); - *Да идем до хорото за малко, а, бачо...* /ДТ-ХМ/ (- *Poszlibyśmy, braciszku, zatańczyć choro*...)- *Да предам тая книга на една колежка!* /БД-О/ (*Chciałbym tylko przekazać tę książkę koleżance*) и др.

– полски футурални форми с императивно значение – срв.: *Да не ви задържам повече!* /БД-О/ (*Nie będę wam zabierał więcej czasu*); - *Не бива! Владиков да не ходи - отзова се други* /ИВ-НН/ (- *Nie ma towy, Władykow nie pójdzie!* - *odezwały się inne*); *Да ѝ аз да те закончая тука, откога си почнал с това копче...* /ДТ-

¹⁵ По-подробно за тези форми вж. у Чакърва 2002.

ХМ/ (*Daj, **zarпe** ci ten guzik, z którym morduesz się od godziny...*); - *Да ти я **платя**, побратиме, вземи два франка* /ИВ-НН/ (- *Ja ci **zarпacę** za nią, masz tu dwa franki, bracie*); - *Аз... да си **вървя** вече...* /ДТ-ХМ/ (- *Pójdę już sobie...*); - *Хайде, Пенко... Да ми **помогнеш** да ги поизчистим тия нещица* /ДТ-ХМ/ (*Podajdz, Penko... **Pomożesz** mi przy czyszczeniu tej pukawki*) и др¹⁶.

В заключение бихме могли да посочим, че споменатите различия при организирането и функционирането на императивните парадигми в двата сравнявани езика (и в частност – на характерните за тях повелителни композитуми) са факти със сериозна теоретична стойност: те доказват за пореден път, че “силната тенденция към морфологизиране” /Малджиева 1990, стр. 217/ на аналитичните образувания (характерна в една или друга степен за всички славянски езици) е достигнала най-висока степен именно в българския език, основателно наречен от Св. Иванчев “класически и екзотичен”.

Библиография

- Арутюнова 1965 : Н. Д. Арутюнова. О критерии выделения аналитических форм. - *Аналитические конструкции в языках различных типов*. Москва. Ленинград, 1965
- Бонк 1977 : Р. Вақ. *Gramatyka języka polskiego*. Warszawa, 1977
- Вътов 1992 : В. Вътов. *Основен курс по съвременен български език. Част I. Фонетика, графика и правопис, морфемика, словообразуване*. Велико Търново, 1992
- Георгиев 1991 : Ст. Георгиев. *Българска морфология*. Велико Търново, 1991
- Грамматика 1983 : *Грамматика на съвременния български книжовен език*. Т. 2. Морфология, С, 1983
- Грамматика 1999 : *Gramatyka współczesnego języka polskiego*. Warszawa, 1999 (pod redakcją Renaty Grzegorszykowej, Romana Laskowskiego, Henryka Wróbla)
- Енциклопедия 1991 : *Encyklopedia języka polskiego*. Wrocław. Warszawa . Kraków, 1991
- Косеска-Тошева 1980 : V. Koseska-Toszewa. Ze studiów nad modalnością (na przykładzie języków bułgarskiego, rosyjskiego i polskiego). - *Studia z filologii polskiej i słowiańskiej*, XIX, 1980, Warszawa
- Куцаров 1997 : Ив. Куцаров. *Лекции по българска морфология*. Пловдив, 1997
- Малджиева 1990 : В. Малджиева. Характеристика на да-конструкцията в българския език с оглед на нейните функционални еквиваленти в славянските езици. - *Съпоставително езикознание*, 1990, кн. 4-5
- Маровска 1978 : В. Маровска. Проблеми на аналитичния императив в българския език. - *Научни трудове на ПУ “Паусий Хилендарски”*, т. 16, кн. 5, 1978

¹⁶ Разработката няма за цел да представи всички средства от периферията на повелителната модалност в полския език, а само тези, които се използват при превода на специфичните български императивни композитуми. Няма да бъдат подробно разгледани и случаите, когато, въпреки наличието на сходна във формално-семантично отношение аналитична форма с *niech* (или синтетична форма), преводачите са използвали перифериен модификатор – срв.: - *Ако има някой противен на моето предложение или иска да*

- Маслов 1982** : Ю. С. Маслов. *Граматика на българския език*. София, 1982
- Михалик 1984** : Р. Михалик. *Кратка полска граматика*. София, 1984
- Молошная 1992** : Т. Н. Молошная. Об аналитических формах императива в славянских языках. - *Synchroniczne badania porównawcze systemów gramatycznych języków słowiańskich*. Warszawa 1992
- Пашов 1999** : П. Пашов. *Българска граматика*. Пловдив, 1999
- Роспонд 1971** : St. Rospond. *Gramatyka historyczna języka polskiego*. Warszawa, 1971
- Симеонов 1990** : Й. Симеонов. Оперативен подход към съпоставителните изследвания. - *Съпоставително езикознание*, 1990, кн. 4-5
- Харалампиев 1996** : Ив. Харалампиев. Българските форми за повелително и условно наклонение - минало, настояще и бъдеще. - *Проглас*, 1996, кн. 3
- Храковски 1992** : В. С. Храковский. Повелительные предложения: проблемы теории. – *Типология императивных конструкций*. Санкт-Петербург, 1992
- Чакърова 2001** (под печат) : Кр. Чакърова. Към въпроса за парадигматичната природа на някои спорни вербални съчетания в съвременния български език, или за “граничните” зони в граматиката. – *Доклад, четен на Юбилейната конференция, организирана от Бургаския свободен университет*, гр. Бургас, 30. 09. - 03. 10. 2001
- Чакърова 2001^a** (под печат) : Кр. Чакърова. Към въпроса за семантико-функционалните отлики между синтетичните и аналитичните повелителни форми в съвременния български език. - *Доклад, четен на конференцията на младите учени*, Пловдив, 29. 06. 2001 (под печат)
- Чакърова 2001^b** : Кр. Чакърова. Болгарский аналитический императив и его функциональные эквиваленты в русском языке. - *Материалы XXX межвузовской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов. Выпуск 14. Шестые державинские чтения “Современные и исторические проблемы болгаристики и славистики”*. Часть 2, Санкт-Петербург, 2001
- Чакърова 2002** : Кр. Чакърова. За установяването на нови аналитични форми в парадигмата на българския императив. - *Пространства на езика и присъствието* (юбилеен сборник, посветен на 60-годишнината на проф. д. ф. н. Иван Куцаров), Пловдив, 2002

ЕКСЦЕРПИРАНИ ИЗТОЧНИЦИ

- БД - О** - Блага Димитрова “Отклонение”, София, 1976, Издателство “Български писател” (Błaga Dimitrova “Objazd”, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa, 1971, przełożyła Hanna Karpińska);
- ДТ - ХМ** - Димитър Талев “Хилендарският монах”, София, 1962, Издателство “Народна младеж”(Dymitr Talew “Mnich z Chilendaru”, Wydawnictwo “Ślask”, Katowice, 1975, przełożyła Krystyna Filipowska);
- ЙР - Р** - Йордан Радичков “Верблюди”, Варна, 1984, Книгоиздателство “Георги Бакалов” (Jordan Radiczkow “Błazany kogucik i inne opowiadania, Czytelnik, Warszawa, 1969, przełożyła Jadwiga Nurkiewicz);

ИВ- НН - Иван Вазов “Немили-недраги”, София, 1976, Издателство “Български писател” (Iwan Wazow “Niemili I niekochani”, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa, 1949, przełożyła Helena Bychowska).

Гл. ас. д-р Красимира Чакърова,

Пловдивски университет “Паисий Хилендарски”